

О. Н. Саган

Інститут філософії імені Григорія Сковороди, відділ релігієзнавства

ПРОБЛЕМА ІДЕНТИФІКАЦІЇ «УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ'Я» У ВИТРАКТУВАННІ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА (ОГІЄНКА)

У статті охарактеризована концепція «Українського Православ'я» митрополита Іларіона (Івана Огієнка), визначено її ознаки.

Ключові слова і словосполучення: відродження Українського православ'я, канонічний обов'язок, церковні традиції, дерусифікація Православ'я в Україні.

Для кожного народу, де православ'я є домінуючою конфесією, осмислення власної історії та духовного розвитку неможливе без детального вивчення особливостей розгортання цього релігійного напрямку у просторово-часовій перспективі. При цьому слід враховувати, що в аспекті самобутності православ'я, як ніяка інша релігія, надзвичайно різноманітне. Відмінності між православними Церквами формуються не лише на рівні зовнішньої атрибутики (особливості церковної архітектури, покрій одягу кліру тощо), але й зачіпають обрядові і навіть канонічні сторони буття Церков (вшанування «власних» святих, особливості написання ікон, традиція розпису храмів, спосіб витракування окремих канонів тощо).

Розуміння цього важливе з огляду на той факт, що як критики православ'я, так і т.зв. «політичні православні», намагаються подати об'єктивно існуючі особливості інших православних Церков як «ушкодження» віри, відхід від її основ. Причому критерії оцінки «правильності» чи «істинності» інших Церков настільки розмиті, що інакше, як політичною доцільністю, вони не можуть бути пояснені. Наприклад, Московська патріархія навіть придумала для інших Церков абсурдний за своїм богословським навантаженням термін «неканонічні Церкви» – адже Церква, яка не притримується православних канонів, не може називатися православною. І цей «винахід» настільки сподобався цим політиканам від релігії, що вони навіть додумалися замінити поняття «соборна» Церква у Символі віри на поняття «канонічна» Церква. Тобто, за православними канонами, самі «відпали» у ересь...

У науковому обігу існує кілька понять, які характеризують національну специфіку розвитку релігійного вчення на певній території чи серед якогось народу. Найпоширенішим із них є поняття «національні релігії», яке чітко акцентує сотеріологічний аспект віровчення – спасіння лише для представників даного етносу. Проте з появою світових релігій, які знімають таке розуміння спасіння, національний/етнічний аспекти розвитку певного віровчення на певній території не зникають. У більшості народів вони переходять на рівень етноконфесійного синкретизму: японський та китайський буддизм (дзен, чань); регіональні особливості ісламу; національні риси у розвитку католицизму; унійні рухи; особливості становлення православ'я у різних народів. Практично завжди відбувається певна експлікація частини народної культури, свідомості, світогляду на дане віровчення, наслідком якого є «двовір'я», «побутове віровчення» тощо.

Питання формування етноконфесійного синкретизму, віднайдення й обґрунтування правомірності виділення певних особливостей розвитку православ'я в Україні, їх впливу на розвиток народної культури по-різному розглядаються у наукових розвідках вчених. Певний час існувала навіть думка, що поєднання релігійного і народного відбувається як механічне поєднан-

ня різнорідних елементів. Цей погляд довгий час підтримувався і православною Церквою. Інший підхід розглядає «народне християнство» чи «двовір'я» як історичну форму свідомості, що відрізняється і від архаїчної міфології, і від догматичного християнства.

Ще одна наша заувага стосується термінології – поняття «двовір'я» здавна ширше вживається у християнській літературі. В одному із своїх значень воно означає православного, що «прихиляється» до іншої віри – католицизму чи навіть ісламу, а відтак впадає у сур'є. В іншому значенні двовірці – це християни, які поряд із християнським, шанують і язичницьких богів. Ще в XI ст. св. Феодосій Печерський вживав цей термін для означення мирного поєднання язичництва й християнства у свідомості русичів, які «називаються християнами, а по-поганськи живуть»¹.

Це – ортодоксально-догматичний погляд на проблему двовір'я. Богословам важко визнати, що у реальному житті двовір'я – не дві паралельні віри, а єдина синкретична віра, як результат зміни християнства у народному середовищі ще з часу його (християнства) зародження й формування². Для богословів така зміна – це «ушкодження» християнства під впливом народної культури. Однак вони все ж змушені визнавати те, що ортодоксальне («книжне») православ'я у своєму «чистому», «рафінованому» вигляді не існує, і воно від своїх початків несе ознаки того народу, на території якого зародилося і формувалося.

Поодиноким винятком серед православних богословів є митрополит Іларіон (Огієнко), який присвятив проблемі двовір'я об'ємну працю «Дохристиянські вірування українського народу»³. Митрополит із науковим педантизмом, інколи навіть допускаючи критику православної Церкви за нищення цілих напрямів дохристиянської культури, аналізує процес становлення християнства в Україні й зазначає: «Двовір'я у нас (українців – О.С.) перетворилося на національне вірування та національний звичай»⁴.

Це сприйняття митрополитом Іларіоном двовір'я фактично лягло в основу нинішнього розуміння світськими релігієзнавцями цієї проблеми – двовір'я стало проявом формування особливої, етноконфесійної специфіки культури й обрядово-культури сфери Церкви.

Адже на початках й серед науковців ця проблема не була витрактувана однозначно: дехто «двовір'я» намагається пояснити за аналогією із двомовністю⁵, інші ж вважають, що двовір'я – дуже незначний за часом період, що існував одразу після введення християнства, а його проявом є лише виконання деяких язичницьких обрядів⁶ тощо.

У своїх «Дохристиянських віруваннях українського народу» та багатьох інших своїх працях, серед яких відзначимо такі книги та статті: «Українська Церква», «Українська культура», «Початки християнства серед українського народу», «Присяга молодих на вічність», «Ідеологія Української Церкви», «Канонізація святих в Українській Церкві», «Обряди і звичаї православної Церкви», «Трипирменний хрест зо скісним підніжком – національний хрест України», «Українська культура і наша Церква», «Українська патрологія» та багато інших⁷, митрополит Іларіон підводить нас до думки, що двовір'я перших часів прийняття християнства змінило, вивело на інший, етноконфесійний рівень і культуру народу, і спосіб функціонування у народному середовищі православ'я. Це відбувалося шляхом виокремлення і накладання іманентних, життєво важливих сфер цих комплексів. Тобто двовір'я позначилося на всіх рівнях середньовічної суспільної свідомості українців, виявляючись не лише у поведінці, ціннісній орієнтації й практичній діяльності людей, але й значним чином вплинуло на розвиток філософсько-світоглядних

ідей, включаючи етичну та естетичну свідомість, історичне мислення, уявлення про суспільство, роль і місце людини у цьому суспільстві тощо.

М. Грушевський свого часу назвав це явище «народним християнством», коли «... з елементів церковних, свійських передхристиянських і ріжких замандрованих релігійних мотивів твориться нове, народне християнство – та релігія, що стала підставою народного світогляду в пізніших століттях, аж до наших днів»⁸.

Саме ці ідеї митрополита Іларіона щодо двовір'я і стали основою для осмислення ним проблеми вирізнення «Українського православ'я» із загального розвитку православ'я на українських землях.

Зазначимо, що особливостями православ'я в Україні до 1917 р. займалися К. Харлампович, В. Ейгорн, С. Крижановський, П. Жукович, Г. Маркевич, С. Терновський, Ф. Терновский, митрополит Євгеній (Болховітінов)⁹ та інші. Але їх праці тією чи іншою мірою присвячувались лише окремим аспектам Українського православ'я. Власне, поняття «Українське православ'я» тоді ще не існувало. Все, що відрізняло Київську митрополію Константинопольського патріархату від інших православних Церков, ці вчені характеризували як самобутній розвиток Київської митрополії, а іноді і як «ушкодження» православ'я під впливом католицизму або протестантизму.

У дослідженнях М. Грушевського, Д. Дорошенка, Н. Полонської-Василенко, І. Власовського, А. Дублянського, А. Жуковського та інших¹⁰, помітна спроба уже систематизувати багатий фактичний матеріал за певними особливостями православ'я в Україні.

Але **вперше з чіткою концепцією «Українського православ'я»** виступив і власне ввів цей термін у науковий вжиток митрополит Іларіон (І.Огієнко). На думку цього вченого-богослова, «Українське православ'я» – це явище, сформоване не лише зовнішнім впливом, а є передусім закономірним результатом політичного, економічного, духовного розвитку українського народу.

У своїх працях митрополит Іларіон фактично розкрив більшість із тих базових елементів, які вплинули на процес онаціоналення православ'я в Україні. А саме: особливості психології народу, його етнопсихе; особливості світосприймання кожного народу; своєрідності мистецтва; національні традиції культури, власні обряди і звичаї; характерні дії представників етносу і їх життєві потреби, соціальні інтереси етносу загалом; національна мова; внутрішньоетнічні й міжнаціональні відносини.

На основі поданих фактів та висновків митрополит у властивій йому манері максимально дохідливого і доступного навіть не підготовленому читачеві викладу, подає якісні характеристики, точніше, вирізняльні ознаки «Українського православ'я». А саме йдеться про:

– **Демократизм і соборноправність**, вони поєднані із виборною основою заміщення всіх церковних посад і, тісно пов'язана з цим і моральність Церкви.

Митрополит зазначає, що обиральність духовенства мала перш за все велике виховне значення, оскільки забезпечувала належний духовний церковний саморозвиток. «Кожен священик силою обставин мусив удосконалюватися (духовно, освітньо, ідейно), – як того вимагала громада»¹¹.

А проблемі соборноправності в Українському православ'ї митрополит Іларіон присвятив навіть цілу главу у своїй книзі «Українська Церква. Нариси з історії Української Православної Церкви». Для митрополита соборноправність – «основа, на чому мусить стояти кожна Православна Церква». Відхід від соборноправності, на думку митрополита, є однією із причин хвороби не лише Московського чи Константинопольського, але Вселенського православ'я. Так,

невизначеність Вселенського православ'я у вирішенні хоча б однієї із проблем, наприклад, про шляхи набуття автокефалії, породжує все нові й нові конфлікти у Церквах національних держав, які набувають чи набули самостійності. «Церква православна переживає великі потрясіння власне через те, що вона зійшла з дороги неперервності Вселенських соборів, як могутніх лікарів». А проблем, які потребують негайного вирішення, за словами митрополита Іларіона, «наспіло так багато..., що Церква аж задихається без їхнього вирішення, сама ж їх порішити не спроможна»¹².

– **Віротерпимість** як базова ознака Українського православ'я також відображена у багатьох працях митрополита.

– **Відкритість до інших релігійних систем.** Митрополит багато пише про запозичення в Українському православ'ї із католицизму, визначає європейську зорієнтованість українських богословів.

Навіть всупереч усталеній православній традиції, яка, на відміну від католицизму, вважає неможливість подальшого догматичного розвою християнства, митрополит Іларіон вважав заперечення догматичного розвою Церкви хулою на Духа Святого: «догматичний розвій нашої віри, як Боговідкриття, не може ніколи спинитися, – досі він розвивається переважно в глибину та в ширину. Догмати – це втілення в словесну форму фактів Божого Відкриття про Свою Істоту, а Бог вічно й безперервно навчає нас своїм Духом Святим, тому догматичний розвій Церкви і можливий, і безперервний. Хто твердить про припинення догматичного розвою Церкви, той говорить на Духа Святого, а «Дух дише, де хоче» (Ів 3:8), і Бог вічно і невинно опікується ними й поступово виявляє нам Свою Істоту для глибшого православ'я»¹³.

Відома також позиція митрополита Іларіона із підтримки екуменічного руху – він навіть особисто брав участь у кількох екуменічних заходах¹⁴.

– **Онаціональнення православних обрядових форм в Україні.**

Митрополит вважав розвиток національної звичаєвості «основою дальшого саморозвитку національної Церкви». Більше того, він наголошував на тому, що збереження своїх національних ознак є канонічним обов'язком кожної православної Церкви (згідно 8 пр. III Всел. собору; Ест. 1:22; Неєм. 13:24 та ін.).

«Кожна православна Церква, – пише митрополит Іларіон у своїй праці «Українська Церква», – в своїй основі є Церква національна. Найголовніша незмінна підвалина кожної Церкви – Св. Письмо, а канони, особливо другорядні, кожна Церква сприймає по-своєму. Через це кожна православна Церква виробила собі дуже багато своїх окремих церковних звичаїв, наприклад у богослужбах, требах, святах, церковному житті й т. ін. Усе це, як показав я в своїй статті «Окремішності Української Церкви», мала й наша Церква як Церква незалежна, і все це нищив нам неканонічний Святійший Синод»¹⁵.

І. Огієнко національність Церкви вважав третьою великою істотною ознакою православ'я, причому Церква «народня, рідна, національна» сприймається у нього синонімічно¹⁶. А підтвердження цьому є, перш за все, формування власного сонму святих – цій проблемі присвячені навіть окремі праці владики: «Канонізація святих в Українській Церкві» та підручник «Українська патрологія».

– **Включеність Церкви у політичну дійсність** і, водночас, прагнення до незалежності від світської влади.

Тут достатньо згадати монографії митрополита «Українська церква за Богдана Хмельницького. 1647-1657» (Вінніпег, 1955. – 180 с.) і «Українська

церква за час Руїни. 1657-1687» (Вінніпег, 1956. – 564 с.), в яких достатньо повно розкриваються позиція тогочасних діячів Українського православ'я в один із найскладніших періодів життя православ'я в Україні.

– **Гуманізм** як принцип формування українського православного богослов'я і базування останнього перш за все на Новозавітній традиції.

Зазначимо, що митрополит Іларіон не був лише кабінетним вченим і мав активну позицію щодо необхідності відродження Українського православ'я. Як тільки з'явилася найменша можливість вільного волевиявлення на початку ХХ ст., Іван Огієнко активно включився у рух за відродження українських церковних традицій. Після Лютневої революції, в Україні у березні-травні 1917 р. відбувалися єпархіальні з'їзди, на яких було порушено питання реформування церковного життя, скликання Всеукраїнського церковного собору. За українізацію церковного життя, перехід на українську мову богослужіння, відновлення принципу виборності всіх служителів культу, про українізацію парафіяльних шкіл, автокефалію Української православної Церкви однозначно висловилися Київський, Подільський, Полтавський та ін. єпархіальні з'їзди¹⁷. Ці питання порушувалися також на різних з'їздах світського характеру, зокрема селянських, військових.

12 листопада міністр віросповідань гетьманського уряду О. Лотоцький від імені уряду проголосив автокефалію православної Церкви в Україні. Але вже 17 листопада почалося повстання Директорії, яке закінчилося зреченням влади П. Скоропадським.

Уряд Директорії теж взяв курс на автокефалію. 1 січня 1919 р. ним був затверджений «Закон про вищий уряд Української автокефальної православної соборної церкви», згідно якого Всеукраїнський церковний собор ставав найвищим органом новоутвореної автокефальної Церкви. Почалася дипломатична робота з визнання Української ПЦ Вселенським православ'ям, яку у той час проводив професор О.Лотоцький – посол УНР в Туреччині¹⁸.

3 вересня 1919 р. міністром віросповідань УНР став професор Іван Огієнко. Він не лише підтримав новоутворену Українську Автокефальну ПЦ, але й намагався відродити у ній давні традиції та звичаї. Так, на думку Огієнка, підвалинами розбудови УАПЦ мають бути соборність і виборність¹⁹.

Зусилля Івана Огієнка та його колег, а також факт надання автокефалії Православної Церкві у Польщі сколихнули православне життя в Україні. Адже Томос Константинопольського патріарха Григорія VII від 13 листопада 1924 р. причиною «відпаду» Київської митрополії від Константинопольського патріархату чітко назвав «симонію» (підкуп). Отже офіційно було визнано акт приєднання до Московської патріархії Київської митрополії у 1685-1686 роках неканонічним, що породило багаторічну боротьбу українців за відновлення історичної справедливості.

Творчий та практичний доробок митрополита Іларіона Огієнка у справі відродження Українського православ'я мав і продовжує залишатися чітким дороговказом і для нинішнього покоління науковців. Зазначимо, що без вирізнення «Українського православ'я» із загального контексту розвитку православ'я в Україні, на наш погляд, неможливе об'єктивне вивчення ні історії Української ПЦ, ні історії Російської чи Константинопольської православних Церков. Адже, наприклад, розглядаючи історію православ'я в Україні у контексті єдиного поступального розвитку «русского» православ'я із Х по ХХ ст., богослови Російської ПЦ, а разом з ними й деякі світські вчені-релігієзнавці царської та радянської доби, неминуче приходили до пересмикування фактів, висновки, характерні лише для певної території, подавали як такі, що мають загаль-

не «общерусское» значення. Зазначимо, що значну негативну роль у висвітленні історії православ'я в Україні відіграє також спекуляція окремими дослідниками поняттями «русь», «руський» і «русский»²⁰, на що свого часу постійного вказував академік Д. Ліхачов, який навіть запропонував ввести в офіційній російській історіографії розмежування понять «руський» та «русский».

Позбавлення православ'я в Україні «московського духу», повернення до до-московських принципів його розвитку не відбудеться автоматично лише з переходом богослужіння на живу українську мову. Як застерігав з цього приводу ще в далекому 1942 р. архієпископ Іларіон (Огієнко) у своєму листі до митрополита Андрея (Шептицького), цього замало для дерусифікації православ'я в Україні. «Церква позостанеться усе-таки московською за духом, традиціями, ідеологією...»²¹.

Нині, як і в далекому 1919 році, ситуація щодо українізації православ'я майже повторюється. Неначе вчора написані слова Владики: «Серед українського громадянства панує легкість та поверховий погляд на відродження Української Церкви – запровадити Богослужіння українською мовою, такі ж проповіді, й на цьому кінчається «українізація» нашої Церкви. Але, як ми бачили з усього вищеподаного, Українська Церква мала повне своє власне життя, внутрішнє й зовнішнє, довгими віками вироблене, і в ньому богослужбова мова – тільки частина цього життя. Та й нема нам чого українізувати, бо не про українізацію своєї Церкви йдеться, а про її повне розмосковлення, цебто про привернення їй всього того, що Церква наша давніше вже мала, але що від неї забрали, особливо за синодальної доби. І не тільки розмосковлюватись нам треба – нам слід привернути цілу й повну ту нашу Церкву, що була в нас майже тисячу літ»²².

Потрібне нове осмислення нашої історії, традицій, очищення їх від невластивих українцям плевел нетерпимості, зверхності, деспотії. Без такого переосмислення Українські православні Церкви будуть українськими лише за територіальним розташуванням. Без такого переосмислення неможливою буде й побудова єдиної Помісної Православної церкви в Україні та й України як не лише теоретично, але й фактично незалежної держави.

Примітки:

1. Цит за: Еремін І.П. Литературное наследие Феодосия Печерского / И.П. Еремін // Труды Отдела древнерусской литературы Института русской литературы (Пушкинского Дома) РАН. – М. ; Л., 1947. – Т. 5. – С. 171-172. Див. також: Гальковский Н.М. Борьба христианства с остатками язычества в Древней Руси / Н.М. Гальковский. – М., 1913. – Т. II. та ін.
2. Греков Б.Д. Религия и церковь в истории России / Б.Д. Греков. – М., 1975. – С. 40.
3. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу / Митрополит Іларіон. – 2-е вид. – Вінніпег, 1981.
4. Митрополит Іларіон. Дохристиянські вірування українського народу / Митрополит Іларіон. – Вінніпег, 1989. – С. 17.
5. Иванов В.В. Мотивы восточнославянского язычества и их трансформация в русских иконах / В.В. Иванов // Народная гравюра и фольклор в России XVII-XIX вв. – М., 1976. – С. 268.
6. Аничков Е.В. Язычество и древняя Русь / Е.В. Аничков. – СПб., 1914. – С. 301.
7. Огієнко І. Українська Церква. Нариси з історії Української Православної Церкви / І. Огієнко. – К., 1993; Українська культура. – К., 1918; Початки християнства серед українського народу // Київська старовина. – 1992. – № 1; Присяга молодих на вінчанні // Наша віра. – 1993. – № 11-12; Ідеологія Української Церкви. – Холм, 1944; Канонізація святих в Українській Церкві. – Вінніпег, 1965; Обряди і звичаї православної Церкви // Віра і культура. – 1957. – № 4; Трираменний

- хрест зо скісним підніжком – національний хрест України. – Вінніпег, 1951; Українська культура і наша Церква. – Вінніпег, 1991; Українська патрологія. – Вінніпег, 1965. – Ч. I-III; та ін.
8. Грушевський М. З історії релігійної думки в Україні / М. Грушевський. – К., 1992. – С. 50.
 9. Харлампович К.В. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь / К.В. Харлампович. – Казань, 1914. – Т.1; Острожская православная школа. – К., 1897; Эйгорн В. Сношения малороссийского духовенства с московским правительством в царствование Алексея Михайловича / В. Эйгорн // Очерки из истории Малороссии в XVII в. – М., 1899. – Ч.1; Крыжановский Е. Повреждение церковной обрядности и религиозных обычаев в Южно-Русской митрополии, в период предшествовавший открытому введению унии / Е. Крыжановский // Руководство для сельских пастырей. – К., 1860. – № 12. – С.285-304; Крыжановский Е. Очерки быта малороссийского сельского духовенства в XVIII веке / Е. Крыжановский // Руководство для сельских пастырей. – К., 1861. – № 39. – С. 129-148; С. 437-580; Крыжановский Е. Заботы об исправлении Третьяка в южно-русской митрополии, до издания Третьяка П. Могила / Е. Крыжановский // Руководство для сельских пастырей. – К., 1860. – № 17. – С. 445-467; Жукович П.Н. Киевский собор 1629 г. (по новым материалам) / П.Н. Жукович // Христианское чтение. – 1911. – № 1. – С. 74-93; Маркевич Г.И. Выборное начало в духовенстве (в древнерусской, преимущественно юго-западной Церкви до реформы Петра I) / Г.И. Маркевич. – Полтава, 1905; Терновский С. Исследование о подчинении Киевской митрополии Московскому патриархату / С. Терновский // Архив Ю-З России. – К., 1872. – Ч. 1. – Т. 5. – С. 1-172; Терновский Ф.А. Очерки из истории Киевской епархии в XVII ст., на основании документов синодального архива / Ф.А. Терновский // Чтения в историческом обществе Нестора летописца. – К., 1879. – Кн. 1. – С. 181-229; Болховитинов Е.А. (митрополит Евгений). Описание Киевософийского собора и иерархии / Е.А. Болховитинов. – К., 1825.
 10. Грушевський М.С. Культурно-національний рух на Україні в XVI-XVII віці / М.С. Грушевський. – К. ; Львів, 1912; З історії релігійної думки на Україні. – К., 1992; Грушевський М. Розвідки про церковні відносини на Україні-Руси в XVI-XVII вв. / М. Грушевський, О. Левицький. – Львів, 1900; Полонська-Василенко Н. Українська православна Церква до 1917 р. / Н. Полонська-Василенко // Український вільний університет. Наукові записки. – Мюнхен, 1984. – Ч. 11-12. – С. 3-27; Історія України. – К., 1992. – Т.1-2; Дорошенко Д.І. Православна Церква в минулому і сучасному житті українського народу / Д.І. Дорошенко. – Берлін, 1940; Власовський І. Нарис з історії Української православної Церкви / І. Власовський. – 2-е вид. – Нью-Йорк ; К. : С.Бравн-Брук, 1990. – Т. 1-4.; Дублянський А. Українські святі / А. Дублянський. – Мюнхен, 1962; Жуковский А. Анализ Третьяка П. Могила / А. Жуковский. – 2-е вид. // Третьяк П. Могила. – Канаберра ; Мюнхен ; Париж, 1988. – С. 9-35; Петро Могила й питання єдності Церков. – К., 1997.
 11. Цит. за: Тіменик З. Іван Огієнко (Митрополит Ларіон). Життєписно-бібліографічний нарис / З. Тіменик. – Львів, 1997. – С. 103.
 12. Митрополит Ларіон (Огієнко). Сучасний стан поєднання Церков / Митрополит Ларіон (Огієнко) // Віра й культура. – 1964. – Ч. 4 (124). – С. 5.
 13. Там само.
 14. Там само. – С. 4.
 15. Огієнко І. Українська Церква. Нариси з історії Української Православної Церкви / І. Огієнко. – К., 1993. – С. 73.
 16. Див: Тіменик З. Іван Огієнко (Митрополит Ларіон). Життєписно-бібліографічний нарис. – С. 112-113.

17. Див.: Центральний державний архів вищих органів влади та державного управління України (ЦДАВОВ України), ф. 1071, оп. 1, спр. 91, арк. 4-6.
18. Історія релігій в Україні : у 10-ти т. — Т. 3: Православ'я в Україні. — С. 363.
19. ЦДАВОВ України, ф. 3984, оп. 1, спр. 29, арк. 8 зв.
20. Грушевський М. Звичайна схема «руської» історії й справа раціонального укладу історії східного слов'янства / М. Грушевський // Пам'ятки України. — 1991. — № 3. — С. 4-7; Тихомиров М. О происхождении названия Россия / М. Тихомиров // Вопросы истории. — 1953. — № 11; Толочко О. Коли перестала існувати «Київська Русь»? / О. Толочко // Київська старовина. — 1992. — № 6. — С. 7-18.
21. Лист архиєпископа Лларіона (Огієнка) до митрополита Андрея (Шептицького) від 14 листопада 1942 р. // ЦДІА у Львові, ф. 201, оп. 1, спр. 108, арк. 130.
22. Огієнко І. Українська Церква. Нариси з історії Української Православної Церкви / І. Огієнко. — К., 1993.

The paper deals with the Metropolitan Hilarion (Ivan Ohienko) concept of «Ukrainian Orthodoxy» and its peculiarities are defined.

Key words and word-combinations: the revival of Ukrainian Orthodoxy canonical obligation, church traditions, de-Russification of Orthodoxy in Ukraine.

Отримано: 17.01.2013 р.

УДК 1+792.071.2.027(477)

В. О. Соболю

Варшавський університет

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА І ЛЕСЬ КУРБАС: У ПОШУКАХ ВНУТРІШНЬОЇ ЛЮДИНИ (до 125-річчя від дня народження Леся Курбаса)

У статті йдеться про проблему самопізнання Людини у філософії Г. Сковороди і Леся Курбаса.

Ключові слова і словосполучення: мистецьке самовираження, символіка слова, образу, жесту, «внутрішня людина», дорога самопізнання.

«Леся Курбас заблукав – потрапив не в те століття, не на ту вулицю; і вирішив призначити собі роль Слуги Театру – так грають з життям тільки ідеалісти, але – парадокс! – доба на який час прийняла ці правила гри. Ідеалістові вдалося те, на що не спромігся прагматик!»¹

Неллі Корнієнко

Простежити визначальні етапи пошуків внутрішньої людини у двох українських мислителів Сковороди й Курбаса – проблема не на одну працю. Спробуємо наблизитися до неї, заглибившись у знакові твори Сковороди та філософію театру² Леся Курбаса.

Леся Курбас мав спеціальні заняття не лише із санскриту, а й старослов'янської мови. Безсумнівно, хотів читати Сковороду в оригіналі, молитва якого (так звана «молитва Сковороди») висіла у нього над столом. «Каліграфічний квадрат (Курбас казав – роботи Нарбути) із вишиваними закрутками... Там говорилося щось на зразок «Отче наш, іже еси на небі, ниспосли нам Сократа, щоб він навчив нас пізнати себе...»³.